

e-mentor

DWUMIESIĘCZNIK SZKOŁY GŁÓWNEJ HANDLOWEJ W WARSZAWIE
WSPÓŁWYDAWCA: FUNDACJA PROMOCJI I AKREDYTACJ KIERUNKÓW EKONOMICZNYCH

2021, nr 4 (91)

Rocki, M. i Werner, A. (2021). Absolwenci prawa rocznika 2018 na rynku pracy. *e-mentor*, 4(91), 4–15. <https://doi.org/10.15219/em91.1527>

Marek
Rocki

Aleksander
Werner

Absolwenci prawa rocznika 2018 na rynku pracy

The law graduates of the year 2018 in the labor market

Abstract

Data collected in the Polish graduate tracking system (ELA) allow for the analysis of graduates' preparation to the requirements of the labor market. The scope of data allows, among other things, to indicate the differences between the modes of study, and more importantly, between universities offering the same field of study. The article discusses the situation of 2018 graduates in law one year after graduating. The presented results show that students who took up employment during their studies do better: they look for a job for a shorter time and receive higher salaries. In the studied group of law graduates, the experience of unemployment for full-time graduates is 28.37%, but in the case of people with work experience, it is half as much (14.57%). In the case of part-time studies, the experience of unemployment is lower and amounts to 17.56% (people with work experience: 16.61%).

Keywords: law education, economic situation of the university graduates, unemployment, salaries in law sector, job searching time

---

Cel opracowania

Celem opracowania jest ocena przygotowania absolwentów kierunku prawo do podjęcia pracy po uzyskaniu dyplomu przeprowadzona na podstawie danych opublikowanych w ogólnopolskim systemie monitorowania Ekonomicznych Losów Absolwentów (dalej: ELA, system ELA, <https://ela.nauka.gov.pl/pl>) w tak zwanym piątym pomiarze, to jest o osobach, które uzyskały dyplom w roku 2018¹. Oceny dokonano po roku od uzyskania dyplomu na podstawie danych dotyczących przeciętnych względnych zarobków² oraz przeciętnego względnego bezrobocia grup absolwentów poszczególnych uczelni, gdyż przeciętnie wyższe zarobki i przeciętnie krótszy czas poszukiwania pracy są wyrazem pozytywnej opinii pracodawców o absolwentach danej uczelni.

W toku prac przyjęto hipotezę, że, pomimo istnienia kanonu kształcenia prawników, występuje istotne zróżnicowanie przygotowania absolwentów kierunku prawo do potrzeb rynku pracy. Ponieważ jest to kierunek kształcący osoby mające podejmować pracę (między innymi) w zawodach zaufania publicznego, to ważne, by była zapewniona jak najwyższa jakość tego wykształcenia. Kierunek ten prowadzi kilkadziesiąt uczelni publicznych i niepublicznych, zarówno w trybie studiów stacjonarnych, jak i niestacjonarnych, a absolwenci podejmują pracę w całym kraju. Dzięki wykorzystaniu wskaźników obliczanych w systemie ELA (opisanych w dalszej części tekstu) możliwe jest porównanie losów absolwentów analizowanego kierunku niezależnie od sytuacji na lokalnych rynkach pracy i zweryfikowanie hipotezy badawczej. Wskazane zostanie także zróżnicowanie losów absolwentów ze względu na posiadanie lub nieposiadanie doświadczenia pracy przed uzyskaniem dyplomu. Z tego powodu sformułowany wyżej cel opracowania dotyczy także oceny wpływu jakości prowadzonych studiów „oczyszczonego” z posiadanego przez absolwentów doświadczenia pracy.

Marek Rocki, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, <https://orcid.org/0000-0001-9705-5726>

Aleksander Werner, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, <https://orcid.org/0000-0002-8999-2469>

¹ W szóstym pomiarze, dostępnym od lipca 2021 r. prawo nie występuje już jako odrębna dziedzina nauk, a jedynie jako kierunek studiów, co nie pozwala na szersze analizy.

² Względne wskaźniki zarobków i bezrobocia omówiono w dalszej części tekstu.

Analizy poprzedzone zostały syntetycznym opisem zasad zatrudniania absolwentów kierunku prawo. Ponieważ badania w przedstawianym zakresie wpisują się w analizy tranzycji, czyli przechodzenia z okresu edukacji do pracy, to krótko omówiono dotychczasowe prace w tym zakresie. Następnie przedstawiono podstawowe informacje o źródle danych i wskaźnikach wykorzystywanych w opisie losów absolwentów. W kolejnych częściach opracowania podano podstawowe informacje o badanym roczniku absolwentów, jego doświadczeniu bezrobocia, względnym wskaźniku bezrobocia oraz względnym wskaźniku zarobków.

O zasadach zatrudniania absolwentów kierunku prawo

Przygotowanie do podjęcia pracy rozpoczyna się już na etapie kształcenia. Mowa o praktykach zawodowych (obligatoryjnych, przewidzianych przez programy studiów oraz dodatkowych, fakultatywnych). Obligatoryjne są elementem kształcenia studentów na jednolitych studiach magisterskich kierunku prawo. Uczelnie zajmują się organizacją takich kilkudziesięciodniowych praktyk (np. na Uniwersytecie Warszawskim jest to 40 dni roboczych w ramach całego toku studiów, w tym co najmniej dwa tygodnie praktyki w sądzie³). Niezależnie od obowiązku odbycia praktyk studenci często podejmują zatrudnienie (zwłaszcza na ostatnich latach studiów) już na etapie studiowania. Praca ma charakter praktyk lub wolontariatu albo przyjmuje bardziej sformalizowany charakter (umowa zlecenie lub umowa o pracę). Poza obowiązkowymi praktykami stanowiącymi element procesu kształcenia dodatkowo w znalezieniu praktyk o charakterze fakultatywnym często pomagają uczelnie (np. tak jest na Uniwersytecie Gdańskim⁴) lub organizacje studenckie (np. serwis samorządu studenckiego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego⁵).

Zasadą jest, że kierunki prawo oraz prawo kanoniczne są prowadzone jako jednolite studia magisterskie (por. § 8 ust. 1 Obwieszczenia Ministra Edukacji i Nauki z dnia 18 marca 2021 r.). Absolwenci kierunku prawo po ukończeniu studiów mogą podjąć zatrudnienie i wykonywać zawód prawnika w sektorze prywatnym lub publicznym. Mają do wyboru cały wachlarz możliwości takich jak wykonywanie zawodów prawniczych regulowanych i/lub reglamentowanych, prace w urzędach (np. państwowych, samorządowych), wymiarze sprawiedliwości, służbach mundurowych, spółkach i innych podmiotach posiadających osobowość prawną. Często losy i kariery absolwentów kierunku prawo nie są związane z wykształceniem prawniczym i wykonywaniem zawodu kojarzonego z pracą prawnika.

Absolwenci kierunku prawo podejmują też często dalsze kształcenie, łącząc pracę zawodową z aplikacją

prawniczą (radcowie prawni, adwokaci, notariusze, komornicy sądowi), bądź też kontynuując edukację w ramach Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury (prokuratorzy i sędziowie). Ukończenie aplikacji zawodowej daje określone uprawnienia lub umożliwia wykonywanie zawodu zaufania publicznego i stanowi formalne potwierdzenie kompetencji. Jest to istotne w sytuacji, gdy wiąże się przyszłą karierą z pracą w kancelarii prawniczej. Uzyskanie statusu partnera (wspólnika) w kancelarii radców prawnych lub/i adwokatów jest uzależnione od posiadania stosownych uprawnień zawodowych (wpis na listę adwokatów i/lub odpowiednio radców prawnych). Takie warunki wynikają wprost z ustaw regulujących ustroj tych zawodów prawniczych (np. Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 9 grudnia 2019 roku).

Dodatkowo ukończenie aplikacji daje szersze możliwości w zakresie przekwalifikowania się na inny zawód. Możliwy jest przepływ między zawodami zaufania publicznego, a więc na przykład po spełnieniu określonych warunków osoba mająca uprawnienia adwokata może wpisać się na listę notariuszy, radców prawnych itd. i przystąpić do konkursu na stanowisko sędziego sądu powszechnego. Podobnie posiadający uprawnienia zawodowe mogą zostać zatrudnieni jako radcy w Prokuraturze Generalnej. Niezależnie od wspomnianych aplikacji absolwenci kierunków prawniczych mogą także przystąpić do egzaminów państwowych i wykonywać działalność w ramach innych zawodów zaufania publicznego (takich jak np. doradca podatkowy, rzecznik patentowy). W tych przypadkach dostęp do zawodu jest otwarty także dla absolwentów kierunków studiów innych niż prawo. W ramach pracy w korpusie służby cywilnej można też przy spełnieniu określonych warunków przystąpić do aplikacji legislacyjnej, która kończy się państwowym egzaminem potwierdzającym umiejętności legislatora.

W odniesieniu do tzw. pracy w zawodzie trzeba zauważyć, że z punktu widzenia prawnego nie ma przeszkód dla wykonywania doradztwa prawnego przez osoby bez stosownych uprawnień zawodowych. Stąd w szczególności nie ma obowiązku ukończenia aplikacji radcowskiej czy adwokackiej, by świadczyć tzw. pomoc prawną. Innymi słowy, ukończenie aplikacji i zdanie egzaminu zawodowego daje pewne uprawnienia, ale nie jest to warunek *sine qua non* podjęcia pracy w zawodzie prawnika. Wpis na listę zawodu zaufania publicznego wiąże się z pewnymi uprawnieniami, które różnią się istotnie w zależności od rodzaju zawodu zaufania publicznego. Na przykład notariusz jest uprawniony do dokonywania czynności notarialnych (sporządzenie aktu notarialnego przy sprzedaży nieruchomości), adwokat może być obrońcą w sprawach karnych, doradca podatkowy – sporządzić skargę kasacyjną w sprawach podat-

³ <https://www.wpia.uw.edu.pl/pl/praktyki/faq>

⁴ https://prawo.ug.edu.pl/sites/default/files/_nodes/strona-pia/78332/files/regulamin_praktyk.pdf

⁵ <http://www.samorzad.wpia.uw.edu.pl/praktyki/oferty-praktyk>

kowych do Naczelnego Sądu Administracyjnego. Wykonywanie zawodu zaufania publicznego powinno się odbywać w ściśle określonych formach. Wiąże się one z osobistym ponoszeniem odpowiedzialności majątkowej za swoje działania, a więc nie ma możliwości wykonywania zawodu w formie spółki kapitałowej (spółki z ograniczoną odpowiedzialnością czy spółki akcyjnej). Zatrudnienie na umowę o pracę jest również ściśle reglamentowane i jego dopuszczalność nie jest zasadą (np. adwokaci nie mogą świadczyć usług na podstawie umowy o pracę). Podążanie tą ścieżką zawodową i wybór zawodu zaufania publicznego ma więc swoje zalety, ale też wady i nie zawsze jest to kierunek atrakcyjny dla absolwentów. Świadczy o tym mniejsza z roku na rok liczba absolwentów podchodzących do egzaminów na aplikacje zawodowe (Cyzdik, 2020).

Powyższy opis rynkowych możliwości wykonywania zawodu prawnika z konieczności ma charakter uproszczony. Rzeczywistość jest pełna szczególnych zasad i praktyczna możliwość podjęcia pracy w określonym zawodzie może przebiegać także według nich. I tak na przykład uzyskanie określonych stopni naukowych w dziedzinie prawa uprawnia do wpisu na listę adwokatów, radców prawnych lub notariuszy, a także zwalnia z obowiązku odbycia aplikacji. Aby zostać sędzią nie zawsze trzeba wygrać konkurs na aplikację sędziowską, odbyć aplikację, zdać egzamin państwowy i odbyć asesurę. Przewiduje się tzw. aplikację uzupełniającą, a także zwolnienia z egzaminu, aplikacji i asesury (np. dla pracowników naukowych, adwokatów, prokuratorów, notariuszy i radców prawnych). Wyjątki od ogólnych zasad można mnożyć. Praktycznie w każdym zawodzie regulowanym (i reglamentowanym) one występują. Przypomnieć należy wspomniane wcześniej możliwości przepływu osób między zawodami, co stanowi dodatkową opcję do przekwalifikowania się przez osoby wykonujące zawody zaufania publicznego.

Komisja Europejska ds. Efektywności Sprawiedliwości (*Council of Europe European Commission for the Efficiency of Justice*, w skrócie CEPEJ) prowadzi statystyki dotyczące m.in. liczby prawników w poszczególnych państwach członkowskich Unii Europejskiej. Przez prawnika rozumie się wykwalifikowaną osobę, która może zgodnie z prawem krajowym reprezentować klientów, wykonując zawód prawniczy oraz może występować przed sądami lub doradzać klientom w kwestiach prawnych (CEPEJ, 2020, s. 70)⁶. W 2018 roku na 100 000 mieszkańców w Polsce było 138,2 prawników, przy unijnej średniej 120,4, w 2016: 125,7 (UE mediana: 119,2), w 2012 – 114,2 (UE mediana: 111,6). Widać zatem wyraźną tenden-

cję wzrostową liczby prawników na 100 000 mieszkańców (poza 2014 r., w którym zaraportowano do CEPEJ 137 prawników na 100 000 mieszkańców, przy średniej w UE 108). W 2018 roku najwięcej prawników było w następujących państwach: Luksemburg (488), Cypr (458), Grecja (398) i Włochy (388), zaś najmniej w Szwecji (59). Niższe nasycenie niż w Polsce na 100 000 mieszkańców było w takich państwach jak: Szwecja (59), Austria (73), Francja (100), zaś wyższe np. w Niemczech (199), Hiszpanii (305), Wielkiej Brytanii (270) (CEPEJ, 2020). Tak znaczące różnice mogą wynikać z tradycji prawnych, a także definicji i zakresu zawodu prawnika w poszczególnych państwach członkowskich Unii Europejskiej. Jako interesujący trend CEPEJ wskazuje stosunkowo wysokie nasycenie rynku prawnego w państwach południa Europy oraz państwach systemu prawnego *common law* (CEPEJ, 2020, s. 71).

Badania w zakresie tranzycji

Jak stwierdziła Piróg (2013), badania w zakresie tranzycji – szczególnie w Polsce – mają krótką historię, bo do lat 80. liczba absolwentów szkół wyższych nie była duża i wszyscy „absolwenci uniwersytetów płynnie i z sukcesem wchodzili na rynek pracy” (s. 132). Szczególnie dotyczyło to absolwentów analizowanego kierunku.

Analizy tranzycji mogą być podstawą do korekty oferowanych (zakładanych) efektów kształcenia, organizacji toku nauczania, ale są także podstawą innych badań. Gajderowicz i inni (2012) analizują na przykład wpływ cech socjodemograficznych opisujących proces kształcenia i sposoby poszukiwania pracy. Badania te prowadzono jednak na wysokim poziomie agregacji (wyodrębniono uczelnie publiczne i niepubliczne, dwa poziomy: licencjacki i magisterski oraz osiem grup dziedzin kształcenia⁷) co nie pozwala na pogłębione wnioski.

Warto przy tym zauważyć, że z powodu braku ogólnodostępnych danych – na co wskazuje Pacuska (2014) w tekście pisanym przed wdrożeniem systemu ELA – wyniki analiz dokonywanych przez różnych autorów nie zawsze były porównywalne, bo uczelnie stosowały różne mierniki zatrudnialności. Podobną konkluzję co do potrzeby doprowadzenia do porównywalności wyników analiz i badań w zakresie losów absolwentów formułuje także Chłoń-Domińczak (2019, s. 341).

Dotychczasowe badania w zakresie tranzycji opierały się na wykorzystaniu danych pochodzących z badań ankietowych lub wywiadów (np. Bilans Kapitału Ludzkiego⁸) i z tego powodu najczęściej traktowały absolwentów jako populację homogeniczną ze względu na

⁶ a person qualified and authorised according to national law to plead and act on behalf of his or her clients, to engage in the practice of law, to appear before the courts or advise and represent his or her clients in legal matters.

⁷ Były to: ekonomia i zarządzanie, kształcenie nauczycieli, prawo i administracja, nauki społeczne i humanistyczne, inżynieria i budownictwo, zdrowie i opieka społeczna, nauki ścisłe, pozostałe.

⁸ Projekt Bilans Kapitału Ludzkiego realizowany przez PARP we współpracy z Uniwersytetem Jagiellońskim współfinansowany jest przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego ze środków Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój (PO WER) 2014-2020.

wykształcenie, co najwyżej zróżnicowaną na grupy kierunków studiów. Z natury rzeczy były to badania wykorzystujące metody związane z formułowaniem hipotez statystycznych weryfikowanych na podstawie danych z próby. Przed wdrożeniem systemu ELA w badaniach trudno było wykorzystać do porównań między uczelniami dane administracyjne obejmujące prawie całą populację absolwentów. Wydaje się oczywiste, że wnioski z analiz prowadzonych na podstawie danych administracyjnych dotyczących ponad 90% absolwentów mają inną wartość poznawczą niż wynikające z badań ankietowych. W tym kontekście należy także stwierdzić, że nie ma obecnie możliwości porównań międzynarodowych w takim zakresie, gdyż system ELA jest najbardziej innowacyjnym systemem tego typu w Europie.

Warto odnotować, że po udostępnieniu danych w systemie ELA pojawiły się analizy losów wybranych grup absolwentów, np. Rocki (2017) – kierunki ekonomiczne, Wysocka i Wierzejski (2018) – absolwenci Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Pietrzak i Khovrak (2019) – absolwenci kierunków rolniczych. Niniejsza publikacja rozszerza zakres badanych kierunków.

Metodologia badań i źródło danych do analiz

Analizując tranzycję poszukuje się zbioru czynników, które wpływają na wejście absolwentów na rynek pracy. Przyjmuje się, że zasadniczym elementem jest jakość kształcenia. W konsekwencji można poszukiwać zbioru czynników, które tę jakość kształtują. Mogą to być na przykład skład, zaangażowanie i kompetencje kadr akademickich, jakość, aktualność i zakres prowadzonych badań naukowych, kompletność, jakość, konstrukcja i sposób realizacji programu studiów, infrastruktura uczelni, funkcjonowanie systemu wspomagania w studiowaniu, funkcjonowanie wewnętrznego systemu zapewniania jakości. Taki zbiór czynników kształtujących jakość edukacji jest między innymi wskazywany w Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Education Area (ESG, 2015).

Można jednak szukać wskaźników charakteryzujących skutki jakości studiów. Są nimi na przykład przeciętny czas poszukiwania pierwszej pracy, przeciętna liczba miesięcy, przez które absolwenci byli zarejestrowani jako bezrobotni, procent absolwentów, którzy doświadczyli bezrobocia, średnie miesięczne wynagrodzenia. W badaniu, którego wyniki są prezentowane w niniejszym opracowaniu, wykorzystano zaproponowaną przez Rockiego (2018) metodologię badań opartą na analizie danych o takich wskaźnikach zawartych w systemie ELA, w szczególności na dwóch wskaźnikach WWB (Względny Wskaźnik Bezrobocia)

i WWZ (Względny Wskaźnik Zarobków). Publikowane wcześniej wyniki badania losów absolwentów potwierdzają przydatność i wiarygodność zastosowanego podejścia. Można zatem przyjąć, że konsekwentne jego stosowanie nie tylko pozwoli poszerzyć bazę informacji na temat losów absolwentów różnych kierunków studiów, ale przede wszystkim umożliwi porównywalność tak uzyskanych danych.

Dostępne w systemie ELA informacje pochodzą z ZUS i obejmują dane o blisko 800 wskaźnikach dla prawie 42 tysięcy grup absolwentów kolejnych roczników poczynając od roku 2014, a dotyczą pięciu lat poczynając od roku po uzyskaniu dyplomu⁹.

Najmniejszą jednostką w systemie ELA jest grupa absolwentów¹⁰, dla której wyodrębniono numer w systemie POL-on, co oznacza, że studia stacjonarne i niestacjonarne prowadzone przez dany wydział szkoły wyższej na danym kierunku studiów są zarejestrowane odrębnie. Takie właśnie grupy będą przedmiotem analiz w niniejszym opracowaniu. Prezentowane dalej analizy dotyczą więc absolwentów poszczególnych trybów studiowania kierunku prawo w rok po uzyskaniu dyplomu.

Analizując losy absolwentów na podstawie danych z systemu ELA należy brać pod uwagę to, że choć obejmują one ponad 90% absolwentów, to nie zawierają informacji o pracy na podstawie umów o dzieło, umów zlecenia, umów zawieranych poza Polską i pracy bez umowy oraz informacji o wykonywanym zawodzie.

Jak wskazują prezentowane dalej dane, szczególnie wpływ na losy absolwentów ma doświadczenie pracy przed uzyskaniem dyplomu. Co prawda nie wiadomo, czy praca przed podjęciem studiów i podczas studiów była związana z kończącym kierunkiem studiów, ale znaczące różnice w wynagrodzeniach uzyskiwanych w ciągu pierwszego roku po uzyskaniu dyplomu wskazują na to, że pracodawcy preferują absolwentów z doświadczeniem. Z tego powodu w prezentowanych dalej tabelach stosowane będzie rozróżnienie na osoby bez doświadczenia i z doświadczeniem pracy.

Z punktu widzenia analizy jakości kształcenia najistotniejsze są dane dotyczące osób niemających doświadczenia pracy przed uzyskaniem dyplomu, bo rynek pracy wycenia tych absolwentów poprzez czas poszukiwania pracy, skalę bezrobocia i oferowane wynagrodzenia. A jest to wobec braku doświadczenia pracy „czysta” wycena oferowanego programu studiów i uzyskanych przez absolwentów efektów kształcenia. Trzeba jednak mieć na uwadze to, że w systemie ELA nie są dostępne dane o pracy na umowę zlecenie i o dzieło, które były podpisane ze studentami do 26 roku życia. W konsekwencji wnioski wynikające z analiz są „niedoszacowane”: różnice pomiędzy sytuacją osób niepracujących zawodowo w trakcie studiów a pracującymi są w rzeczywistości większe.

⁹ Dane dostępne są w „strefie eksperta” i dotyczą trzech poziomów agregacji: dla kierunków (por. uwagę o określeniu „kierunek” w systemie ELA zawartą w Rocki, 2020), dla poszczególnych uczelni oraz dla Polski ogółem.

¹⁰ Dla zachowania anonimowości nie są prezentowane informacje o grupach liczących mniej niż 10 osób a także podgrupach liczących mniej niż 3 osoby.

Zgodnie z przyjętą metodologią spośród szerokiej palety wskaźników dostępnych w systemie ELA do analiz wybrano syntetyczne charakterystyki opisujące losy absolwentów na rynku pracy, jakimi są względny wskaźnik bezrobocia (WWB) oraz względny wskaźnik zarobków (WWZ). Sposób ich obliczania i definicje podane są w opisie systemu ELA (<https://ela.nauka.gov.pl/pl/experts/source-data>), tu zostaną wskazane jedynie ich interpretacje.

Wartości WWB mniejsze niż 1 oznaczają, że przeciętne ryzyko bezrobocia wśród absolwentów jest niższe niż w powiatach ich zamieszkania, zaś wartości powyżej 1 oznaczają, że przeciętnie ryzyko bezrobocia jest wyższe niż w powiatach ich zamieszkania.

Wartości WWZ większe niż 1 oznaczają, że przeciętnie absolwenci zarabiają powyżej średniej wynagrodzeń w powiatach ich zamieszkania, zaś wartości poniżej 1 oznaczają, że przeciętnie absolwenci zarabiają poniżej średniej wynagrodzeń w powiatach ich zamieszkania.

Uzasadnieniem wykorzystania WWB i WWZ w przedstawianych dalej analizach jest to, że absolwenci kierunku prawo w znaczącej większości mieszkają (pracują) w powiatach innych niż powiat, w którym studiowali. W powiecie, w którym studiowali, mieszka 37,29% absolwentów rocznika 2018, dla których są dostępne informacje o odległości miejsca zamieszkania od miejsca studiowania. Jednocześnie 31,52% mieszka w innym województwie. Jedynie w przypadku absolwentów Uniwersytetu Warszawskiego ponad 50% mieszka w Warszawie. W przypadku UW¹¹ jest to 6% absolwentów studiów stacjonarnych, którzy uzyskali dyplom z opóźnieniem (czyli po większej niż planowa liczbie semestrów), 50,29% absolwentów studiów stacjonarnych kończących w terminie oraz 50% opóźnionych absolwentów studiów niestacjonarnych. Oznacza to, że zarówno zarobki jak i bezrobocie absolwentów porównywać należy z tym, które jest obserwowane w powiatach ich zamieszkania, a nie w wartościach bezwzględnych, bo sytuacja na rynku pracy jest zróżnicowana terytorialnie.

Dodatkowo przeanalizowano doświadczenie bezrobocia, które w systemie ELA zdefiniowane jest jako procent absolwentów ze zbiorowości objętej badaniem, którzy kiedykolwiek w badanym okresie byli zarejestrowani jako bezrobotni, nawet jeśli dotyczy to bardzo krótkiego czasu. Trzeba tu dodać, że takie zarejestrowanie może oznaczać poszukiwanie pracy, ale także chęć wykorzystania systemu pomocy społecznej przed zaplanowanym późniejszym podjęciem pracy,

co związane może być z opisywaną w literaturze ekspansją państwa socjalnego (por. Radzikowski, 2020; Wąsikiewicz, 2020). Obliczenia wskazują przy tym, że doświadczenie bezrobocia dla absolwentów prawa jest silnie skorelowane z ryzykiem bezrobocia¹². Współczynnik korelacji wyniósł dla badanego rocznika 0,903. Nieco słabsza jest korelacja doświadczenia bezrobociem z WWZ i wynosi 0,581.

Ogólne informacje o absolwentach kierunku prawo rocznika 2018

Według danych z systemu ELA w roku 2018 na kierunku prawo, prowadzonym jako jednolite studia magisterskie, dyplom uzyskały ogółem 7192 osoby, w tym 2719 absolwentów studiów niestacjonarnych¹³. Z tych osób w ZUS zarejestrowanych jest 6763 absolwentów (94,03% ogółu), w tym 2594 absolwentów studiów niestacjonarnych (38,36% ogółu zarejestrowanych).

W przypadku studiów stacjonarnych są to absolwenci 28 uczelni (w tym 11 niepublicznych), a w przypadku studiów niestacjonarnych 35 (w tym 17 niepublicznych). Co do zasady są to studia 10-semesterne, ale w Europejskiej Wyższej Szkole Prawa i Administracji są one realizowane w ciągu 3,5 roku. Podobnie co do zasady to studia o profilu ogólnoakademickim¹⁴, ale w 11 przypadkach (uczelni niepublicznych) jest to profil praktyczny.

W analizach pominięci zostali absolwenci wydziału prawa w Londynie Europejskiej Wyższej Szkoły Prawa i Administracji, gdyż na 30 osób jedynie 10 było zarejestrowanych w ZUS, co powoduje, że wnioski dotyczące tego wydziału nie są wiarygodne. Dla pozostałych grup absolwentów udział osób zarejestrowanych w ZUS waha się od 100% do 71,4% dla studiów stacjonarnych i do 84,5% dla niestacjonarnych. Największe (relatywnie) grupy osób niezarejestrowanych w ZUS występują wśród absolwentów studiów stacjonarnych Akademii Ekonomiczno-Humanistycznej w Warszawie (4 osoby z 14), SWPS w Warszawie (6 z 21) i Uniwersytetu Jagiellońskiego (59 z 398). Można więc postawić tezę, że wnioski wyciągane z danych omawianych w dalszych częściach opracowania są wiarygodne, gdyż w większości przypadków obejmują ponad 85% absolwentów.

Analizowany kierunek prowadzi 35 uczelni, ale prezentowane będą wyniki dla 70 grup absolwentów¹⁵. Wynika to ze wspomnianego powyżej wyodrębnienia absolwentów studiów stacjonarnych i niestacjonar-

¹¹ Tu i w innych miejscach tekstu stosowane będą ogólnie przyjęte skróty nazw uczelni.

¹² Ryzyko bezrobocia w systemie ELA zdefiniowane jest jako średni procent liczby miesięcy po miesiącu uzyskania dyplomu, w których absolwenci byli zarejestrowani jako bezrobotni.

¹³ Obok klasycznie pojmowanego kierunku prawo, prowadzonego jako jednolite studia magisterskie, istnieją liczne mutacje tego kierunku sklasyfikowane jako związane z dziedziną nauk prawnych: studia dwustopniowe (realizowane jako studia niekonsekwentne) oraz studia na kierunkach noszących nazwy uzupełnione dodatkowymi określeniami (np. prawo urzędnicze, prawo zatrudnienia, prawo w biznesie itp.).

¹⁴ Profil ogólnoakademicki ukończyło 95,07% absolwentów.

¹⁵ W kilku przypadkach, ze względu na podgrupy liczące mniej niż 3 osoby, dane w tabelach i na wykresach dotyczą mniejszej liczby grup.

nych. Co więcej, w kilku przypadkach absolwenci kończyli studia także w wydziałach zamiejscowych danej uczelni, a w przypadku Uniwersytetu Jagiellońskiego i Uniwersytetu Warszawskiego są po dwie grupy osób, które uzyskały dyplomy w danym trybie studiów w roku 2018, ale zostały zarejestrowane z różnymi numerami POL-on. Wynika to z tego, że wśród otrzymujących dyplom w danym roku są także osoby, które ukończyły studia z opóźnieniem. Kończenie studiów z opóźnieniem może wynikać z pracy podjętej podczas studiów, co wiąże się z zaniedbywaniem obowiązków akademickich i może mieć wpływ na wysokość wynagrodzeń i czas poszukiwania pracy (a ściślej na brak potrzeby poszukiwania pracy).

Wśród absolwentów studiów niestacjonarnych aż 69,73% miało doświadczenie pracy przed uzyskaniem dyplomu (przed rekrutacją i podczas studiów), podczas gdy dla absolwentów studiów stacjonarnych ten wskaźnik wynosił 21,55%. W większości przypadków absolwenci uzyskali doświadczenie pracy podczas studiów: 43,40% wśród osób, które kończyły studia niestacjonarne i 18,24% w przypadku studiów stacjonarnych.

Jako szczególny przypadek warto wskazać tylko 34% absolwentów studiów niestacjonarnych z Uniwersytetu Warszawskiego, którzy mieli doświadczenie pracy. Studia niestacjonarne na kierunku prawo na Uniwersytecie Warszawskim są prowadzone na podobnych zasadach jak stacjonarne, co oznacza, że zajęcia mogą odbywać się w ciągu tygodnia. Stąd w tym wypadku studenci studiów niestacjonarnych mają podobnie jak studenci studiów stacjonarnych ograniczone możliwości podjęcia pracy podczas studiów.

Dane wskazują na znaczące zróżnicowanie losów absolwentów w zależności od tego, czy wchodzili na rynek pracy z doświadczeniem pracy, czy bez niego. Na przykład dla absolwentów studiów niestacjonarnych Wyższej Szkoły Administracji i Biznesu w Gdyni WWB mających doświadczenie pracy wyniósł 0,23, podczas gdy dla niedoświadczonych – 7,89.

Doświadczenie bezrobocia wśród absolwentów rocznika 2018

W całej badanej grupie doświadczenie bezrobocia dla absolwentów studiów stacjonarnych wyniosło 28,37%, ale w przypadku osób mających doświadczenie pracy jest o połowę mniejsze (14,57%). W przypadku studiów niestacjonarnych doświadczenie bezrobocia jest mniejsze i wyniosło 17,56% (osoby z doświadczeniem pracy: 16,61%).

Tabele 1 i 2 zawierają dane dotyczące dziesięciu uczelni o największym udziale absolwentów, którzy doświadczyli bezrobocia w ciągu roku od uzyskania dyplomu nie mając doświadczenia pracy, kolejno dla absolwentów studiów stacjonarnych i niestacjonar-

nych. Tabele zawierają także dane o udziale osób z doświadczeniem pracy wśród absolwentów oraz o udziale doświadczonych bezrobociem wśród osób mających doświadczenie pracy przed lub podczas studiów.

Zgodnie ze wskazanym wcześniej celem, jakim jest ocena „czystego” wpływu oferowanych programów studiów i uzyskanych efektów uczenia się uczelnie w poniższych tabelach uporządkowane zostały według malejących wartości doświadczenia bezrobocia w podgrupie osób bez doświadczenia pracy. Prezentowane tabele zawierają dane dotyczące uczelni najniżej ocenianych – w kontekście przyjętych mierników – przez pracodawców.

Największe doświadczenie bezrobocia wśród absolwentów studiów niestacjonarnych niemających doświadczenia pracy nie jest o wiele mniejsze niż dla osób kończących studia stacjonarne. Dla dwóch grup studentów niestacjonarnych doświadczenie bezrobocia wyniosło powyżej 50%, podczas gdy wśród absolwentów studiów stacjonarnych takich grup jest w pierwszej dziesiątce aż siedem. Warto jednak odnotować, że w przypadku studiów stacjonarnych wysokie wartości doświadczenia bezrobociem dotyczą zarówno osób bez doświadczenia pracy, jak i osób mających takie doświadczenie. Wśród doświadczonych bezrobociem absolwentów studiów niestacjonarnych znacząco większe grupy mają doświadczenie pracy (które jest naturalne dla studiów niestacjonarnych). W przypadku studiów niestacjonarnych widać znacząco większe (niż w przypadku studiów stacjonarnych) różnice między doświadczeniem bezrobocia podgrup z doświadczeniem pracy i podgrup bez doświadczenia pracy. Warto zwrócić uwagę, że w obu tabelach powtarzają się cztery uczelnie (uniwersytety w Białymstoku, Rzeszowie, UMCS oraz Wyższa Szkoła Prawa i Administracji Rzeszowska Szkoła Wyższa), co może wskazywać na to, że nie tryb studiów, ale oferta programowa i/lub sposób jej realizacji ma w tym przypadku negatywny wpływ na doświadczenie bezrobocia wśród absolwentów. W konsekwencji władze tych uczelni powinny rozważyć udoskonalenie oferty programowej.

Analiza danych wskazuje, że w przypadku grup stanowiących czołówkę niskiego doświadczenia bezrobocia dla osób bez doświadczenia pracy etatowej większość stanowią absolwenci studiów niestacjonarnych i uczelnie niepublicznych. Związane jest to zapewne z możliwością pracy na umowę zlecenie lub o dzieło podczas studiów. Jak się okazuje dla studiów niestacjonarnych czołówkę uczelni niepublicznych o niskim doświadczeniu bezrobocia charakteryzuje jednocześnie wysokie (przekraczające 64%) doświadczenie pracy przed studiami i podczas studiów.

Można też odnotować niewiele różniące się doświadczenie bezrobocia dla podgrup absolwentów z doświadczeniem pracy i bez, ale w przypadku studiów stacjonarnych w czterech uczelniach¹⁶,

¹⁶ Dla absolwentów Wyższej Szkoły Bankowej z Gdańska różnica ta jest znacząca: 33,3% doświadczonych bezrobociem wśród mających doświadczenie pracy i tylko 9,1% dla niemających doświadczenia.

Tabela 1

Największe doświadczenie bezrobocia wśród absolwentów studiów stacjonarnych

Nazwa uczelni	Doświadczeni bezrobociem w %		% osób mających doświadczenie pracy
	bez dośw. pracy	z dośw. pracy	
Katolicki Uniwersytet Lubelski – filia w Stalowej Woli	69,8	63,6	20,4
Uniwersytet Warszawski (opóźnieni)	66,7	0	70
Wyższa Szkoła Prawa i Administracji Rzeszowska Szkoła Wyższa	60,6	10	23,3
Wyższa Szkoła Finansów i Prawa w Bielsku-Białej	60	0	28,6
Uniwersytet Rzeszowski	58,8	34,3	16,1
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej	52,6	43,3	13,6
Uniwersytet Opolski	50,5	39,5	30,7
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski	49,3	35,7	27,2
Katolicki Uniwersytet Lubelski	46,1	33,3	12
Uniwersytet w Białymstoku	43,5	25,8	15,6

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 2

Największe doświadczenie bezrobocia wśród absolwentów studiów niestacjonarnych

Nazwa uczelni	Doświadczeni bezrobociem w %		% mających doświadczenie pracy
	bez dośw. pracy	z dośw. pracy	
Wyższa Szkoła Administracji i Biznesu w Gdyni	66,7	6,2	84,2
Krakowska Akademia im. A. Frycza Modrzewskiego	60	3,2	86,3
Wyższa Szkoła Prawa i Administracji Rzeszowska Szkoła Wyższa	44,4	12,8	81,2
Uniwersytet w Białymstoku	41,4	28,6	62,8
Uniwersytet Gdański	40	16,5	72,5
Uniwersytet Rzeszowski	37,5	38,1	72,4
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej	36,8	32,1	59,6
Uniwersytet Łódzki	36,8	12,9	64,8
Uniwersytet Szczeciński	36,4	16,1	73,8
Uniwersytet Jagielloński	34,5	7,7	40,2

Źródło: opracowanie własne.

a w przypadku studiów niestacjonarnych w trzech uczelniach osoby z doświadczeniem pracy częściej doświadczyły bezrobocia. Może to świadczyć o tym, że w tych przypadkach praca podczas studiów nie miała związków merytorycznych z pracą po studiach.

Względny Wskaźnik Bezrobocia

Dla wszystkich absolwentów kierunków sklasyfikowanych jako związane z dziedziną nauk prawnych względny wskaźnik bezrobocia dla rocznika 2018 wyniósł 1,19. Wartości WWB dla absolwentów studiów stacjonarnych kierunku prawo wahają się od 6,18 dla osób, które otrzymały dyplom w Wyższej Szkole Finansów i Prawa w Bielsku-Białej (12 osób w ZUS)¹⁷ do 0,09 dla absolwentów Wyższej Szkoły Finansów

i Zarządzania w Warszawie (10 osób w ZUS). Należy odnotować, że absolwentów tylko 8 uczelni dotyczy WWB mniejsze niż 1.

Dla absolwentów studiów niestacjonarnych wartość tego wskaźnika waha się od 4,57 (Akademia Ekonomiczno-Humanistyczna w Warszawie, 16 osób w ZUS) do 0,21 (Wyższa Szkoła Finansów i Prawa w Bielsku-Białej, 20 osób w ZUS). W przypadku 15 uczelni odnotowano WWB mniejsze niż 1.

Należy zauważyć, że WWB jest istotnie różny dla absolwentów mających doświadczenie pracy i niedoświadczonych, co prezentują tabele. W tabelach 3 i 4 zaprezentowano po dziesięć uczelni o najwyższych wartościach WWB odpowiednio dla studiów stacjonarnych i niestacjonarnych.

¹⁷ Oznacza to, że ryzyko bezrobocia absolwentów tej uczelni jest przeciętnie ponad sześciokrotnie większe od stopy bezrobocia w powiatach ich zamieszkania.

Absolwenci prawa rocznika 2018 na rynku pracy

Tabela 3

Uczelnie o najwyższej wartości WWB dla absolwentów studiów stacjonarnych

Nazwa uczelni	WWB osób bez doświadczenia pracy	WWB osób z doświadczeniem pracy	% mających doświadczenie pracy
Wyższa Szkoła Finansów i Prawa w Bielsku-Białej	8,66	0	28,6
Uniwersytet Warszawski (opóźnieni)	3,99	0	70
Wyższa Szkoła Umiejętności Społecznych w Poznaniu	3,7	0,13	52,2
Wyższa Szkoła Prawa i Administracji Rzeszowska Szkoła Wyższa	3,26	0,21	23,3
Katolicki Uniwersytet Lubelski – filia w Stalowej Woli	3,22	3,54	20,4
SWPS Uniwersytet Humanistycznospołeczny w Warszawie	3,21	0	28,6
Uniwersytet Rzeszowski	2,78	1,3	16,1
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej	2,49	2,17	13,6
Wyższa Szkoła Ekonomii, Prawa i Nauk Medycznych w Kielcach	2,46	0	13,6
Uniwersytet Opolski	2,37	1,54	30,7

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 4

Uczelnie o najwyższej wartości WWB dla absolwentów studiów niestacjonarnych

Nazwa uczelni	WWB osób bez doświadczenia pracy	WWB osób z doświadczeniem pracy	% mających doświadczenie pracy
Wyższa Szkoła Administracji i Biznesu w Gdyni	7,89	0,23	84,2
Uniwersytet Warszawski (opóźnieni)	7,57	0,15	57,1
Krakowska Akademia im. A. Frycza Modrzewskiego	5,39	0,05	86,3
Wyższa Szkoła Prawa i Administracji Rzeszowska Szkoła Wyższa	5,28	0,45	81,2
Wyższa Szkoła Umiejętności Społecznych w Poznaniu	4,49	0,15	91,8
Wyższa Szkoła Bankowa w Poznaniu	4,17	0	69,2
Uniwersytet Łódzki	3,02	0,72	64,8
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej	2,77	1,86	59,6
Uniwersytet Mikołaja Kopernika	2,64	0,83	78,1
Uniwersytet Gdański	2,58	0,99	72,5

Źródło: opracowanie własne.

Uczelnie w tabelach uporządkowano według malejących wartości WWB w podgrupie osób bez doświadczenia pracy.

Jak wspomniano wcześniej, absolwentów Wyższej Szkoły Finansów i Prawa w Bielsku-Białej charakteryzuje WWB większy niż 6, ale jak wynika z tabeli 3 jest to skutek tego, że dla absolwentów bez doświadczenia pracy WWB jest równy 8,66, a w przypadku osób z doświadczeniem pracy nikt nie doznał bezrobocia. W przypadku studiów niestacjonarnych widać, że WWB w przypadku grup osób niemających doświadczenia pracy jest znacząco wyższy niż dla mających takie doświadczenie, ale także większy niż dla studiów stacjonarnych. Podobnie jak w tabelach zawierających zestawienia uczelni o najwyższym odsetku osób doświadczonych bezrobociem, także w analizie WWB pojawiają się uczelnie, których absolwentów charakteryzują wysokie wartości WWB niezależnie od trybu studiów.

W przypadku najniższych wartości WWB zagrożenie bezrobociem jest z reguły niższe dla grup osób mających doświadczenie pracy niż w przypadku niedoświadczonych, a w jednym z tych przypadków znacząco wyższe (dotyczy 3 spośród 14 absolwentów WSB w Gdańsku, dla których WWB jest równe 1,53). Nawet wśród najniższych wartości WWB pojawiają się przypadki, gdy jest ono wyższe niż 1 zarówno dla absolwentów z doświadczeniem pracy, jak i bez niego.

W analizie dostępnych danych należy odnotować bardzo znaczące różnice między wartościami WWB dla grup z doświadczeniem pracy i bez niego w przypadku studiów niestacjonarnych. Mogą one oznaczać, że studenci z doświadczeniem pracy kontynuowali ją (nie poszukiwali pracy lub szukali jej krótko), natomiast ci bez doświadczenia nie są dobrze oceniani przez potencjalnych pracodawców jako absolwenci studiów niestacjonarnych. Zatem umożliwienie podjęcia zatrudnienia (odbywania praktyk) i zdobycia do-

świadczenia podczas studiów stanowi istotny czynnik dla poprawienia sytuacji absolwentów na rynku pracy. Dotyczy to z jednej strony praktyk studenckich, które są elementem obligatoryjnym procesu kształcenia na analizowanym kierunku. Z drugiej strony umożliwienie podjęcia zatrudnienia jest także uzależnione od sposobu kształcenia na ostatnich latach studiów. Dotyczy to realizacji poszczególnych przedmiotów w taki sposób, by dać szansę na jednoczesną pracę w tym czasie (np. możliwość indywidualnego wyboru przedmiotów, prowadzenie zajęć w godzinach popołudniowych).

Należy odnotować niższe wartości WWB dla uczelni niepublicznych. Jednocześnie wartości tego wskaźnika dla absolwentów studiów niestacjonarnych są niższe niż dla absolwentów studiów stacjonarnych, co zapewne wynika z łączenia studiów z pracą. Pomimo tego, wśród pierwszej dziesiątki najlepszych wartości WWB w czterech przypadkach dla studiów stacjonarnych i w aż siedmiu dla studiów niestacjonarnych wartości WWB grup osób mających doświadczenie pracy są wyższe niż dla niemających takiego doświadczenia. Być może w tych sytuacjach praca nie miała związku ze studiami, a zabrała czas konieczny do studiowania. Możliwe jest też, że absolwenci wykorzystali przywileje wynikające ze statusu bezrobotnego jeśli uznali, że oferowane warunki pracy nie są satysfakcjonujące. Powyższe może również skłaniać do wprowadzenia w toku studiów nauczania odnoszącego się do projektowania ścieżek rozwoju zawodowego czy też planowania kariery zawodowej. Może mieć to postać instytucjonalną (tutoring, mentoring, pośrednictwo pracy), co stanowi uzupełnienie dla indywidualnego planowania zdobywania doświadczenia przez studentów.

Warto też odnotować, że najniższe wartości WWB dotyczą w większości uczelni niepublicznych oraz że w obu tabelach powtórzyły się tylko trzy uczelnie.

Względny Wskaźnik Zarobków

Dla wszystkich absolwentów kierunków sklasyfikowanych jako związane z dziedziną nauk prawnych względny wskaźnik zarobków dla rocznika 2018 wyniósł 0,58. W przypadku kierunku prawo pięć grup absolwentów uzyskało wartość WWZ większą niż 1, w tym cztery grupy absolwentów studiów niestacjonarnych, co zapewne związane jest z tym, że w grupach tych były osoby już pracujące. Stanowi to około 7% absolwentów kierunku prawo z rocznika 2018. Oznacza to, że „nowi” prawnicy zarabiają względnie nieco mniej niż absolwenci innych kierunków (dla wszystkich kierunków w takich grupach jest 8,9% absolwentów rocznika 2018). Może się to wiązać z tym, że ukończenie studiów jest tylko jednym z etapów kształcenia absolwentów prawa. Ukończenie studiów nie oznacza uzyskania pełnych kompetencji, bo uzyskuje się je w dalszym kształceniu

zawodowym oraz poprzez praktykę i doświadczenie. Absolwenci podejmują kształcenie na aplikacjach prawniczych lub zdobywają doświadczenie w pracy w kancelariach, urzędach itd. Kolejnym czynnikiem, który może mieć wpływ na wysokość zarobków jest specjalizacja. W trakcie studiów nie zawsze studenci mają możliwość ukierunkowania swoich zainteresowań poprzez dostosowanie do ich potrzeb oferty programowej.

Wartości wskaźnika liczonego bez wyodrębniania osób z doświadczeniem pracy lub bez niego wahają się dla studiów stacjonarnych od 0,39 (Wyższa Szkoła Administracji i Biznesu w Gdyni) do 1,04 (UW w grupie kończącej studia z opóźnieniem, ale 0,81 w grupie kończącej studia w terminie), a dla studiów niestacjonarnych od 0,54 (Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa) do 1,36 (SWPS w Warszawie).

Dla całego rocznika prawników, absolwentów studiów stacjonarnych największa wartość WWZ to 1,41 dla osób mających doświadczenie pracy i 0,7 dla osób niemających doświadczenia. W przypadku studiów niestacjonarnych wartości te wynoszą odpowiednio 1,22 i 0,71. Różnice dotyczą także poszczególnych uczelni. Na przykład wśród absolwentów Uniwersytetu Warszawskiego dla osób po studiach stacjonarnych WWZ dla mających doświadczenie to 1,05, a dla niedoświadczonych 0,71 (dla grupy „opóźnionych” absolwentów UW jest to odpowiednio: 1,22 i 0,61). Powyższe potwierdza, co już zostało wskazane wyżej, że istotnymi czynnikami zwiększającymi możliwości zarobkowe jest zdobycie doświadczenia i podjęcie pracy w trakcie realizacji studiów.

Tabele 5 i 6 prezentują zestawienia dziesięciu uczelni o najniższych wartościach WWZ dla absolwentów studiów stacjonarnych i niestacjonarnych¹⁸. Poza jednym przypadkiem WWZ dla osób z doświadczeniem pracy jest lepsze niż dla niedoświadczonych. Interesujące jest też to, że relatywnie wysoka wartość WWZ dla mających doświadczenie pracy absolwentów studiów niestacjonarnych Akademii Leona Koźmińskiego (1,01) jest znacząco wyższa niż dla absolwentów studiów stacjonarnych (0,74).

Warto zauważyć, że z analizy danych dotyczących WWZ wynika, iż w przypadku wartości wskaźnika dla studiów stacjonarnych tylko dla absolwentów Uniwersytetu Warszawskiego mających doświadczenie pracy przybiera on wartość większą niż 1. Należy też odnotować, że w dwóch przypadkach w pierwszej dziesiątce najwyższych wartości WWZ pojawiły się grupy osób, które ukończyły studia w większej niż planowana liczbie semestrów.

Dla absolwentów studiów niestacjonarnych najwyższe WWZ są nieco wyższe niż w przypadku studiów stacjonarnych. Co więcej w czterech przypadkach dla grupy absolwentów mających doświadczenie pracy uzyskały przeciętne wynagrodzenia dające wartość WWZ większą niż 1.

¹⁸ Dla porównania z sytuacją ogółu rocznika 2018: najwyższa wartość WWZ to 2,66 dla grup osób z doświadczeniem pracy i 1,79 dla grup osób bez takiego doświadczenia.

Absolwenci prawa rocznika 2018 na rynku pracy

Tabela 5

Uczelnie o najniższej wartości WWZ dla absolwentów studiów stacjonarnych

Nazwa uczelni	WWZ osób bez doświadczenia pracy	WWZ osób z doświadczeniem pracy	% mających doświadczenie pracy
Uniwersytet Opolski	0,52	0,65	30,7
Katolicki Uniwersytet Lubelski	0,52	0,6	12
Uniwersytet Szczeciński	0,52	0,57	25,3
SWPS Uniwersytet Humanistycznospołeczny w Poznaniu	0,49	0,68	42,4
Wyższa Szkoła Prawa i Administracji Rzeszowska Szkoła Wyższa	0,46	0,61	23,3
SWPS Uniwersytet Humanistycznospołeczny w Warszawie	0,46	0,86	28,6
Katolicki Uniwersytet Lubelski – filia w Stalowej Woli	0,45	0,45	20,4
Wyższa Szkoła Ekonomii, Prawa i Nauk Medycznych w Kielcach	0,44	0,49	13,6
Wyższa Szkoła Finansów i Prawa w Bielsku-Białej	0,41	0,44	28,6
Wyższa Szkoła Administracji i Biznesu w Gdyni	0,4	0,35	13

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 6

Uczelnie o najniższej wartości WWZ dla absolwentów studiów niestacjonarnych

Nazwa uczelni	WWZ osób bez doświadczenia pracy	WWZ osób z doświadczeniem pracy	% mających doświadczenie pracy
Uniwersytet Wrocławski	0,5	0,75	68,6
SWPS Uniwersytet Humanistycznospołeczny w Poznaniu	0,5	0,99	90,2
Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa	0,48	0,56	77,8
Wyższa Szkoła Ekonomii, Prawa i Nauk Medycznych w Kielcach	0,46	0,76	80,5
Akademia Leona Koźmińskiego	0,37	1,01	84,6
Uniwersytet Rzeszowski	0,36	0,67	72,4
Wyższa Szkoła Umiejętności Społecznych w Poznaniu	0,34	1,06	91,8
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski	0,33	0,7	85
Wyższa Szkoła Prawa i Administracji Rzeszowska Szkoła Wyższa	0,29	0,97	81,2
Wyższa Szkoła Menedżerska w Warszawie	0,28	0,89	87,5

Źródło: opracowanie własne.

Najniższe wartości WWZ dotyczą w większości przypadków absolwentów uczelni niepublicznych, ale warto zauważyć, że są też niższe niż dla stacjonarnych wartości WWZ dla studiów niestacjonarnych w uczelniach publicznych. Może to oznaczać, że pracodawcy wyżej oceniają kompetencje absolwentów studiów stacjonarnych uczelni publicznych oraz że część uczelni niepublicznych nie przygotowuje absolwentów do wejścia na rynek pracy. Nie są oni w stanie sprostać jego wymaganiom. Ma to zapewne związek z trybem rekrutacji na studia w uczelniach niepublicznych.

Wnioski

Prezentowane wyniki analiz dotyczą jednego rocznika absolwentów i, jak się wydaje, warto je powtarzać dla kolejnych roczników, by uchwycić tendencje zmian wprowadzanych przez uczelnie. Już jednak na pod-

stawie danych o roczniku 2018 można stwierdzić, że hipoteza dotycząca tego, że uczelnie w różnicowany sposób przygotowują absolwentów prawa do podjęcia pracy, została potwierdzona. Oczywiście celem prac nie było jedynie wykazanie takiego zróżnicowania, bo jest ono naturalne, biorąc pod uwagę liczbę uczelni prowadzących ten kierunek. Istotne jest jednak jak bardzo znaczące jest to zróżnicowanie pomimo istniejącego konsensu co do programu studiów na kierunku prawo. Jak się wydaje może to być związane zarówno z kompetencjami kadr dydaktycznych poszczególnych uczelni, jak i z rzetelnością realizacji założonych efektów kształcenia. Już tylko informacja, że absolwenci kilku uczelni przeciętnie w prawie 70% doświadczyli bezrobocia w ciągu roku od uzyskania dyplomu, podczas gdy absolwenci innych uczelni nie doświadczyli go wcale oznacza, że warto analizować przyczyny takiego stanu rzeczy.

Nie jest zamiarem autorów wpisanie się w dyskusję na temat reformy nauczania na kierunku prawo, która toczy się od kilkunastu lat i obejmuje w sposób szeroki zarówno nauczanie na studiach prawniczych, jak również dalsze kształcenie prawników w ramach aplikacji prawniczych. Efekty tej dyskusji najwyraźniej są widoczne w reformie systemu dostępu do zawodów prawniczych, która również objęła system kształcenia na aplikacjach prawniczych. Można to też zaobserwować w publikowanych statystykach, w tym danych CEPEJ. Samą deregulację i tzw. otwarcie zawodów prawniczych ocenia się pozytywnie (Sitek, 2016, s. 178), zauważa się także pozytywny wpływ reformy na jakość usług prawnych (Masior, 2017, s. 69). Ukończenie studiów prawniczych jest często kolejnym etapem w kształceniu prawników. Zdobywają oni doświadczenie w pracy, co wiąże się zwykle z wybraniem określonej specjalizacji, ale także kontynuują kształcenie na aplikacjach prawniczych.

Tym niemniej w kontekście prezentowanych wyników warto odnieść się do często podnoszonych postulatów zwiększenia ilości zajęć praktycznych w toku studiów (Wojtczak, 2015, s. 69) przy zachowaniu treści ogólnych (Borkowska-Bagińska, 2013, s. 6–7). Zdaniem autorów studia prawnicze powinny wspierać zdobywanie potrzebnych kompetencji. Należy w tym zakresie odejść od silosowego nauczania „na pamięć” w określonych dziedzinach. Aktualnie stosowane rozwiązania mają też wpływ na merytoryczną ocenę pracy prawników. Pojawiają się zarzuty, że takie nauczanie skutkuje tym, że uczelnie „produkują prawników, którzy w praktyce będą stosować głównie wykładnię językową prowadzącą do interpretacji tekstowo werbalnej” (Wołodkiewicz, 2015, s. 247), co może „doprowadzić do absurdalnych rozwiązań w praktyce prawnej” (Łętowska i Pawłowski, 2014, s. 23). Prezentowane wyniki pokazują, że lepiej radzą sobie studenci, którzy podjęli pracę podczas studiów, a także studenci niestacjonarni, którzy mają większe doświadczenie pracy.

Jak wskazano, umożliwienie podjęcia zatrudnienia i wprowadzenie obowiązkowych praktyk stanowi istotny czynnik dla poprawienia sytuacji absolwentów na rynku pracy. Stąd z pewnością pozytywnie należy ocenić położenie podczas studiów prawniczych większego nacisku na odbywanie praktyk. Jak wskazują wyniki, zajęcia praktyczne nie wpływają w sposób istotny na doświadczenie pracy (stosunkowo niski udział doświadczenia pracy wśród studentów niestacjonarnych), co pozwala na stwierdzenie, że wprowadzenie praktyk podczas studiów jest rozwiązaniem niewystarczającym. Widać w tym zakresie jeszcze istotny potencjał dla wprowadzania zajęć praktycznych dla studentów na studiach stacjonarnych. Sam proces przekazywania umiejętności praktycznych nie może ograniczać się do praktyk. Warto zastanowić się także nad innymi rozwiązaniami pozwalającymi kształtować rozwój zawodowy studiujących kierunki prawnicze. Dotyczyć to może wprowadzenia tutoringu (mentoringu), w którym uwzględnić się powinno nie tylko rozwój naukowy, ale także zawodowy. System

taki funkcjonuje podczas odbywania aplikacji prawniczych (np. patronat podczas aplikacji radcowskiej i adwokackiej). Doświadczenie pokazuje, że patronat spełnia swoje funkcje podczas aplikacji radcowskiej – aplikanci uczą się pod kierunkiem swoich patronów wykonywania zawodu. Dotyczy to zwłaszcza części praktycznej związanej z zawodami radców prawnych i adwokatów. Zajęcia praktyczne można także w szerszym zakresie realizować podczas warsztatów i ćwiczeń. Inne rozwiązania mogą dotyczyć też pośrednictwa pracy oraz zindywidualizowanego programu studiowania, który umożliwi pogodzenie podjęcia zatrudnienia i studiowania (zwłaszcza na ostatnich latach studiów).

Trzeba jednak brać pod uwagę to, że relatywnie małe grupy absolwentów pewnych uczelni łatwo znajdują miejsca pracy (choć niekoniecznie wysoko wynagradzanej), co może obciążać w tym zakresie porównania z uczelniami mającymi kilkuset absolwentów.

W kolejnych badaniach – oprócz wykorzystania informacji o innych rocznikach absolwentów i następnych latach pracy rocznika 2018 – warto będzie wziąć pod uwagę szczegółowe informacje zawarte w raportach z ocen jakości kształcenia dokonanych przez Polską Komisję Akredytacyjną.

Bibliografia

- Borkowska-Bagińska, E. (2013). Wokół reformy studiów prawniczych. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, 75(4), 5–9. <https://doi.org/10.14746/rpeis.2013.75.4.1>
- CEPEJ. (2020). *European judicial systems. CEPEJ Evaluation Report. 2020 Evaluation cycle (2018 data). Part 1. Tables, graphs and analyses*. Council of Europe. <https://rm.coe.int/evaluation-report-part-1-english/16809fc058>
- Chłoń-Domińczak, A. (2019). Absolwenci, rynek pracy, kapitał ludzki. W J. Woźnicki (red.), *Transformacja Akademickiego Szkolnictwa Wyższego w Polsce w okresie 30-lecia 1989–2019* (s. 333–348). KRASP. https://www.krasp.org.pl/resources/upload/aktualnosci/Konferencja_KRASP.pdf
- Cydzik, Sz. (2020, 19 sierpnia). Coraz mniej chętnych na aplikacje prawnicze. *Gazeta Prawna*. <https://serwis.gazetaprawna.pl/aplikacje/artykuly/1488703,egzaminy-wstepne-na-aplikacje-prawnicze-2020.html>
- ESG. (2015). *Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG)*. https://www.enqa.eu/wp-content/uploads/2015/11/ESG_2015.pdf
- Gajderowicz, T., Grotkowska, G. i Wincenciak, I. (2012). Determinanty czasu trwania bezrobocia absolwentów w Polsce. *Gospodarka Narodowa*, 11–12(260), 79–103. <https://doi.org/10.33119/GN/101021>
- Łętowska, E. i Pawłowski, K. (2014). *O operze i prawie*. Wolters Kluwer Polska.
- Masior, M. (2017). Analiza wpływu zmiany reguł dostępu do zawodu adwokata i radcy prawnego na jakość usług prawnych. W J. Szumniak-Samolej (red.), *Współczesne wyzwania w zakresie funkcjonowania przedsiębiorstw. Perspektywa badawcza młodych naukowców* (s. 39–71). Oficyna Wydawnicza SGH. https://ssl-kolegia.sgh.waw.pl/pl/KZiF/publikacje/Documents/Wspolczesne_wyzwania_Samolej.pdf

Absolwenci prawa rocznika 2018 na rynku pracy

Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 9 grudnia 2019 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o radcach prawnych (Dz. U. 2020, poz. 75). <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU2020000075/T/D20200075L.pdf>

Obwieszczenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 18 marca 2021 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w sprawie studiów (Dz. U. 2021, poz. 661). <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20210000661/O/D20210661.pdf>

Pacuska, M. (2014). Zatrudnialność absolwentów szkół wyższych – przegląd wyników badań losów absolwentów pod kątem zastosowanych wskaźników. *e-mentor*, 1(53), 4–11. <http://www.e-mentor.edu.pl/artukul/index/numer/53/id/1071>

Pietrzak, P. i Khovrak, I. (2019). Market valuation of graduates with agricultural degrees in Poland. *Annals of the Polish Association of Agricultural and Agribusiness Economists*, 21(3), 341–351. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0013.3381>

Piróg, D. (2013). Wybrane determinanty tranzycji absolwentów studiów wyższych na rynek pracy. *Studia Ekonomiczne*, 160, 131–138.

Radzikowski, M. (2020). Przegląd literatury na temat ekspansji państwa socjalnego. W M. Radzikowski (red.), *Welfare State. Państwo socjalne. Zagadki ekspansji* (s. 41–72). Oficyna Wydawnicza SGH.

Rocki, M. (2017). Ocena dopasowania oferty dydaktycznej kierunków ekonomicznych do potrzeb rynku

pracy na podstawie czasu poszukiwania pracy przez absolwentów. *Handel Wewnętrzny*, 4(369), 156–168.

Rocki, M. (2018). Jakość kształcenia a ekonomiczne losy absolwentów. Analiza przypadków. *Nauka i Szkolnictwo Wyższe*, 1(51), 219–239. <https://doi.org/10.14746/nisw.2018.1.11>

Rocki, M. (2020). Absolwenci studiów ekonomicznych na rynku pracy – analiza na przykładzie rocznika 2014. *Ekonomista*, 6, 837. <http://ekonomista.info.pl/?rok=2020&nr=6&lang=0&menu=0&t=1>

Sitek, B. (2016). Rynek pracy prawników w Polsce po deregulacji zawodów prawniczych (adwokata i radcy prawnego). *Studia Prawnoustrojowe UWM*, 32, 167–179. https://wpia.uwm.edu.pl/czasopisma/sites/default/files/uploads/Studia_Prawno_Ustrojowe/2016/32/167-179.pdf

Wąsikiewicz, K. (2020). Studia przypadków. Polska. W M. Radzikowski (red.), *Welfare State. Państwo socjalne. Zagadki ekspansji* (s. 309–351). Oficyna Wydawnicza SGH.

Wojtczak, K. (2015). O reformach studiów prawniczych i nauczaniu prawa w Polsce w latach 1918–2015. *Studia Prawa Publicznego*, 9, 31–74. <https://repozytorium.amu.edu.pl/handle/10593/17872>

Wołodkiewicz, W. (2015). Nauczanie prawa czy przepisów prawnych? *Czasopismo Prawno-Historyczne*, 67(1), 233–248. <https://doi.org/10.14746/cph.2015.68.1.12>

Wysocka, M. i Wierzejski T. (2018). Absolwenci szkół wyższych na rynku pracy – przykład wybranych absolwentów Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego. *Problemy Polityki Społecznej. Studia i Dyskusje*, 42(3), 107–120.

Marek Rocki jest pracownikiem SGH: pełnił tu różne funkcje szczebla zarządczego, w tym w latach 1999–2005 oraz 2016–2020 był jej rektorem. W latach 2005–2019 był senatorem RP, w latach 2008–2016 przewodniczącym PKA, 2003–2016 prezesem Zarządu Głównego AZS. Zainteresowania naukowe i dotyczący ich dorobek obejmują zagadnienia związane z modelami ekonometrycznymi i ich efektywnością, problematyką jakości kształcenia w szkołach średnich i wyższych oraz zagadnienia z zakresu zarządzania w szkolnictwie wyższym.

POLECAMY

LUMEN – konferencja dla liderów zarządzania uczelniami, 23 i 24 listopada 2021, online

Konferencja LUMEN to największe forum debaty na temat zarządzania szkolnictwem wyższym w Europie Centralno-Wschodniej. Zainicjowany przez PCG Academia w 2015 roku LUMEN zrzesza setki osób zaangażowanych w profesjonalne zarządzanie uczelniami – rektorów, kanclerzy i menedżerów.

Dziś LUMEN zmienia się podobnie jak szkolnictwo wyższe w Polsce – rozwija się międzynarodowo, dygitalizuje i zacieśnia współpracę

z biznesem. Do grona organizatorów konferencji obok PCG Academia i Fundacji Rektorów Polskich dołącza wydawca najbardziej prestiżowego rankingu szkół wyższych na świecie – **Times Higher Education**.

Strona internetowa konferencji: <https://lumen.edu.pl>